

ЗНАЧЕННЯ ПРОГНОЗУВАННЯ У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

ХРИСТИНЧЕНКО Надія Петрівна - кандидат юридичних наук, доцент, здобувач наукового ступеня доктора юридичних наук, докторантури Міжрегіональної Академії управління персоналом

В статті на основі доктринальних підходів і практики застосування законодавства України охарактеризовані поняття «прогноз» і «прогнозування», сформульовано своєрідне поняття «прогнозування в науковій сфері», визначені його основні ознаки, охарактеризовані основні фактори, які впливають на здійснення прогнозування в науковій сфері і значення прогнозування в правовому регулюванні наукової діяльності в Україні.

Ключові слова: наука, наукова діяльність, прогноз, прогнозування, правове регулювання.

На будь-якому етапі розвитку національного господарства галузь науки робить вагомий внесок у стимулювання економіки країни. Саме тому наука є пріоритетною сферою розвитку нашої держави, що виражається у прийнятті важливих нормативно-правових актів, які регулюють наукову діяльність, реалізації програм розвитку наукової діяльності в Україні тощо. Ефективність законів та нормативно-правових актів багато в чому залежать не лише від досконалості механізму їх реалізації у життя, а й від того, наскільки правильно прогнозовано їх вплив на суспільні відносини, які завдання покладені в основу конкретної правової норми нормативно-правового акту. Тим самим, у процесі формування нормативно-правової бази, що регулює наукову діяльність необхідним є здійснення детального прогнозування розвитку поведінки суб'єктів науко-

вої діяльності, визначення можливостей застосування у науці відповідних засобів досягнення поставлених перед наукою цілей, використання окремих методів дослідження явищ у суспільному житті, які впливають на розвиток наукової діяльності в державі. Досягнення високого рівня застосування прогнозування у науковій діяльності – необхідний крок до ефективного та безпринципового розвитку наукової роботи у державі, здатний попередити найбільш вагомні проблеми у цій сфері, передбачити конкретні події у розвитку науки та наукової діяльності та обрати найбільш оптимальні методи та засоби досягнення поставленої мети.

Проблемні питання застосування прогнозування у різних видах правовідносин досліджувалось багатьма відомими науковцями у різних галузях науки, серед яких варто відмітити: Б.Є. Грабовецького, О.Ю. Древаль, О.Г. Льовкіна, В.І. Мельникова, О.П. Мельникова, Г.В. Присенка та інших. Проте, на сьогодні досить актуальним залишається вивчення прогнозування саме у науковій діяльності, оскільки у сучасних умовах життя роль та значення науки є досить вагомим, вона виходить на новий рівень свого розвитку, оскільки наукові знання наразі активно застосовуються у будь-якій діяльності людини. Метою статті є дослідження значення прогнозування у науковій діяльності людини, на основі наукових позицій вчених сформулювати власне тлумачення поняття «прогно-

зування у науковій сфері», визначити його характерні ознаки та надати основні рекомендації щодо удосконалення прогнозування у науковій сфері.

Переходячи до безпосереднього розгляду мети нашого дослідження вважаємо за необхідне зупинитися на дослідженні поняття «прогноз» та «прогнозування». Б.Є. Грабовецький розглядає прогноз як імовірне науково-обґрунтоване судження про перспективи, можливі стани певного явища в майбутньому та (або) про альтернативні шляхи і терміни їх здійснення [1, с. 49]. У Філософській енциклопедії Ф.В. Константинова під терміном «прогнозування» (від грец. *προϋποσῆς* – знання наперед) розуміється визначення тенденцій і перспектив розвитку тих чи інших процесів на основі аналізу даних про їх минулий та теперішній стан [2]. Як стверджують автори М.Т. Пашута та А.В. Калина, прогноз – це пошук реалістичного й економічно виправданого рішення. Прогнозування виявляє процеси, які слід урахувати в майбутньому періоді, і дозволяє обґрунтувати заходи щодо активного впливу на них. Необхідність прогнозування спричиняється тим, що майбутнє не визначене й ефект багатьох рішень, які приймаються зараз, протягом певного часу не відчувається. Тому точне передбачення майбутнього підвищує ефективність процесу прийняття рішень [3, с. 6]. О.Д. Василик і К.В. Павлюк вважають, що прогнозування – це «... науково обґрунтоване припущення вірогідності розвитку подій або явищ на основі статистичних, соціальних, економічних та інших досліджень» [4, с. 528] О.В. Коломієць досліджує поняття політичного прогнозування, як процесу науково обґрунтованого отримання інформації про можливий стан політичної сфери суспільства (політичних структур, політичних відносин, політичної діяльності та політичної свідомості) у майбутньому на основі вже відомих знань про минуле і сьогодення [5, с.229]. Ми погоджуємося із думкою науковців щодо того, що прогнозування – це процес передбачення майбутніх процесів у відповідній галузі, яке ґрунтується на окремих знаннях та

дослідженнях, які мають бути достовірними та перевіреними. Прогнозування передбачає певне припущення настання як позитивних, так і негативних наслідків у досліджуваній сфері суспільних відносин, з його допомогою здійснюється виявлення слабких сторін та можливих наслідків від впровадження нових правових норм у наукову сферу. З огляду на вищенаведене, пропонуємо надати власне визначення поняття прогнозування у сфері науки як тривалого, цілеспрямованого процесу розумової діяльності людини, який ґрунтується на оцінці та аналізі інформації із застосуванням відповідних методів наукового дослідження явищ у суспільстві, логічних прийомів, закономірностей і тенденцій з метою дослідження проблемних питань та виявлення оптимальних варіантів для їх вирішення, результати якого мають не обов'язковий, а більш рекомендаційний характер.

Основними ознаками прогнозування у науковій сфері є: 1) це певний процес, який характеризується послідовністю дій та цілеспрямованістю; 2) це певна розумова, аналітична діяльність окремої групи осіб, які на основі здійснення оцінки та аналізу інформації із застосуванням відповідних методів наукового дослідження явищ у суспільстві, логічних прийомів, закономірностей і тенденцій обирають найбільш оптимальний варіант; 3) цей процес спрямований на здійснення аналізу та оцінки відповідних явищ у науковій сфері, які тим чи іншим чином впливають на подальший розвиток всієї наукової сфери; 4) прогнозування не є обов'язковим при розробці та прийнятті нормативно-правових актів у науковій сфері, а носить більш рекомендаційний характер; 5) цей процес спрямований на явища, які можуть як виникнути, так і не виникнути у майбутньому, але вони розглядаються як необхідні елементи аналізу наукової діяльності в державі; 6) процес прогнозування спрямований на певний проміжок часу як короткостроковий так і довгостроковий; 7) прогнозування спрямоване на отримання певного результату: позитивного і негативно-го. При отриманні позитивного результа-

ту необхідним є закріплення відповідного механізму уповноваженими на те органами чи суб'єктами у відповідному нормативно-правовому акті чи у певній програмі дій. Отримання ж негативного результату від прогнозування наукової діяльності на основі певних даних, відомостей, статистичної інформації тощо спонукає суб'єктів, що здійснюють прогнозування до пошуків інших шляхів удосконалення наукової діяльності у державі, перегляду усталених традицій розвитку науки в Україні; 8) результати прогнозування зазвичай враховуються при підготовці та прийнятті нормативно-правових актів, програм діяльності, планів роботи у науковій сфері України, підготовці законопроектів щодо удосконалення нормативно-правової бази, яка регулює діяльність наукової сфери в Україні.

Розглядаючи прогнозування у науковій сфері, зазначимо, що це досить важкий та тривалий розумовий процес людини, який спрямований на отримання певного результату. У юридичній літературі науковці досить по-різному підходять до визначення мети та значення прогнозування. Так, наприклад, В.П. Межевой, досліджуючи процес прогнозування в оперативно-розшуковій діяльності, зазначає, що прогнозування використовується також для вироблення правильної програми дій і прийняття управлінських рішень, що забезпечують досягнення найкращих результатів під час виконання поставлених завдань [6, с. 128]. Ми згодні із такою тезою, оскільки дійсно прогнозування включає в себе не лише визначення стану певного явища у суспільному житті, характеристику його сильних та слабких сторін, а й надання конкретних рекомендацій щодо можливості прийняття певних управлінських рішень, у тому числі і у науковій сфері. Це, на нашу думку, пов'язано із тим, що прогнозування передбачає дійсний стан суспільного явища, виходячи із закономірностей його сучасного та можливого розвитку у суспільстві, співвідносить цілі, які ставить перед собою держава з тими засобами, які вона має.

Інші науковці також наголошують на особливій важливості прогнозування.

Так, на думку В.Г. Дем'янишина, завдяки прогнозуванню вирішуються такі основні завдання, як: аналіз й оцінка процесів і тенденцій, виявлення вузлових проблем розвитку; визначення характеру розвитку цих процесів і тенденцій у майбутньому й передбачення нових ситуацій і проблем; виявлення можливих альтернатив розвитку; обґрунтування оптимального варіанта розвитку з метою прийняття раціонального рішення. Розробка прогнозів необхідна в тих випадках, коли практично неможливо на тому чи іншому етапі управління прийняти конкретне рішення, оскільки воно залежить від багатьох об'єктивних і суб'єктивних чинників [7, с. 393]. Наукова галузь є досить широкою та охоплює значне коло різноманітних суспільних відносин, які торкаються як питань безпосереднього розвитку науки, так і підготовки кадрів для здійснення наукової діяльності, визначення концептуальних засад розвитку окремих галузей наукової діяльності, удосконалення нормативно-правової бази тощо. А тому ми підтримуємо думку В.Г. Дем'янишина, що саме завдяки прогнозуванню можливо досягти певного порядку у відносинах, що регулюють наукову сферу, оскільки прогнозування надає можливість не тільки торкнутися проблемних питань, а й надати рекомендації для їх вирішення із застосуванням найменших затрат та сил на їх подолання. Ґрунтовним вважаємо й акцент В.Г. Дем'янишина на врахуванні об'єктивних та суб'єктивних чинників при здійсненні прогнозування. Схожі погляди знаходять своє відображення й у дослідженні В.М. Варенко, який зазначає, що на думку більшості аналітиків, успіх прогнозування залежить від п'яти чинників: 1) наявність усієї доступної достовірної інформації; 2) знання національних особливостей країни, що досліджується; 3) уміле використання необхідних знань за допомогою методів, які відпрацьовані на основі загальних принципів передбачення; 4) компетентність аналітика в даній галузі; 5) творчі здібності, освіта, досвід [8, с. 70]. Подібну думку висловлює і Г.М. Добров, який на прикладі розвитку техніки зазначає, що при прогнозуванні розвитку окре-

мих конкретних напрямків техніки необхідно мати дані про такі види документів, як технологічні умови, карти технічного рівня, документи про експлуатацію, різнобічні характеристики устаткування й ін. Проте повинен зберігатися принцип «мінімум інформації при максимально корисному її використанні». Щоб відібрати найбільш ефективний матеріал для прогнозування необхідно оцінити значимість науково-технічного досягнення в минулому, у період виникнення, і динаміку розвитку в тому або іншому напрямку [9, с. 129]. Дійсно, така сукупність об'єктивних та суб'єктивних чинників є однією із важливих передумов ефективного прогнозування впливу правового регулювання на розвиток наукової діяльності в Україні. Проте у сучасних реаліях життя, на жаль, не завжди можна досягнути наведених вище умов, оскільки досить часто особа, яка здійснює прогнозування не має як фінансових, так і відповідних матеріально-технічних можливостей на отримання тих відомостей, які можуть бути нею використані при аналізі та оцінці відповідно правового впливу у науковій сфері, а отже і отриманні чіткого, наближеного до реальних показників розвитку наукової сфери прогнозу. Сьогодні спостерігається тенденція до зменшення кількості витрат на науково-технічну сферу, а тому відповідно меншою стає і робота пов'язана із розробленням стратегічних прогнозів та планів розвитку наукових досліджень, що беззаперечно знижує ефективність адміністративно-правового регулювання у цій сфері. Прогнозування у науковій діяльності пов'язане із фінансуванням науки у державі, доборою відповідних кадрів для виконання стратегічних завдань у сфері науки, наявності необхідного науково-методичного забезпечення науково-практичних досліджень.

Як **висновок** зазначимо, що прогнозування у правовому регулюванні в Україні є досить складним та необхідним явищем у забезпеченні сталого суспільного розвитку держави, що є важливим для будь-якої сфери. Не винятком є і наукова сфера, яка характеризується сукупністю різноманітних

суспільних відносин, постійним вдосконаленням національного законодавства, що регулює наукову діяльність, активним розвитком науково-технічного прогресу та практикою впровадження наукових знань та наукових досліджень у практичну діяльність людини, діяльність підприємств, установ та організацій. Прогнозування окремих напрямків роботи наукових програм є важливим кроком для їх ефективної реалізації та отримання найбільш очікуваного результату від їх прийняття. Завдяки прогнозуванню здійснюється передбачення всіх можливих наслідків, що можуть виникнути при прийнятті відповідного акту управління чи запровадженні тієї чи іншої програми наукового розвитку, а тому на законодавчому рівні важливо підтримувати процес прогнозування, надаючи для цього відповідні фінансові, кадрові та матеріально-технічні ресурси.

Література

1. Грабовецький Б.Є. Економічне прогнозування та планування. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – С.48-54
2. Философская энциклопедия: в 5-х т. – [Электронный ресурс] / [под редакцией Ф.В. Константинова]. – М.: Советская энциклопедия. 1960 – 1970. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/7131
3. Пашута М.Т. Прогнозування та макроекономічне планування: [навч. посібник]. / М.Т. Пашута, А.В. Калина. – К.: МАУП, 1998. – 192 с.
4. Василик О. Д. Бюджетна система України : підручник / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 544 с.
5. Коломієць О.В. Аналіз сучасного міжнародного тероризмі та його найближчий прогноз / О.В. Коломієць // Проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. пр. – К.: КиМУ, 2011. – Вип. 3. – С. 223-239.
6. Межевой В. П. Оперативно-розшукове прогнозування як важливий елемент тактичного мислення оперативника / В. П. Межевой, О. В. Межевой // Вісник Луган. держ. ун-ту внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. – 2008. – № 4. – С. 125-130.

АНОТАЦІЯ

У статті на основі доктринальних підходів та практики застосування законодавства України охарактеризовано поняття «прогноз» та «прогнозування», запропоновано власне поняття «прогнозування у науковій сфері», визначено його основні ознаки, охарактеризовано основні чинники, які впливають на здійснення прогнозування у науковій сфері та визначено значення прогнозування у правовому регулюванні наукової діяльності в Україні.

SUMMARY

On the basis of doctrinal approaches and the practice of law in Ukraine in the article are characterized such concepts as “forecast” and “prediction”, its own concept such as “prediction in the scientific field” was formulated, its main features were defined, the main factors that affect the implementation of forecasting in the field of science and the importance of forecasting in the legal regulation of scientific activity in Ukraine were defined.

7. Дем'янишин, В. Г. Концептуальні засади бюджетного прогнозування в Україні [Електронний ресурс] / В. Г. Дем'янишин // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – 2011. – Вип. 7, т. 2. – С. 392-397.

8. Варенко В.М. Інформаційно-аналітична діяльність: Навч. посіб. / В. М. Ва-

ренко. – К.: Університет «Україна», 2014. – 417 с.

9. Добров Г. М. Наука про науку. Введення в загальне наукознавство. К.: Наук. думка. 1970.- 320 с.